

Sokrates'in Savunması

Av. Tuğbay ÖZ

1. Giriş

Sokrates, hepimizin bildiği gibi Eski Yunan'da yaşamış olan bir filozoftur. Bugünkü modern Batı düşüncesinin atıf yaptığı en eski ve önemli düşünürlerdendir. Temel düşünce karakteri itibarıyla tektanrıcılığa yakındır. Hatta kimi geçmiş Müslüman aydınlar tarafından Eski Yunan toplumuna gönderilmiş bir nebi olabileceği söylenmiştir. Bunun sebebi, içinde yaşadığı Yunan toplumunun çoktanrılı bir dine inanıp, toplumsal ve ahlaki bakımdan ciddi derecede yozlaşmış bulunuşu ve Sokrates'in de bir nebiyi andıran tavrıyla bu yozlaşmaya karşı duruşu ve insanlarla münasebetler kurarak dönüştürme amacı içinde olduğunun gözlenebilir oluşudur. Zaten bu yüzden de hakim otorite ile başı derde girmiş, toplumu bilhassa da gençleri ifsad ettiği iddiasıyla kendisine kamu davası açılmıştır.

İşte bu kitap¹, en ünlü öğrencisi olan Platon (Eflatun)'un ağzından, Sokrates'in bu davanın duruşmaları esnasında mahkemede yapmış olduğu savunmaları ve yakın dostları ile arasında geçen bir kısım diyalogları içermektedir.

2. Sokrates'in Savunma Karakteri

Sokrates'in önemli bir filozof olduğunu biliyoruz. Hayatının her anını hakikati aramakla geçirmiş, sorgulamacı, eleştirici bir karaktere sahip olan Sokrates'in savunma tarzı da çok nettir. Bu bakımdan, savunmayı bugünkü hukuk teknikleri ve metotları açısından ele

almak gereksiz diye düşünüyorum. Kaldı ki, binlerce yıl öncesinin bir toplumundan, savunmasından bahsedeceksek bu makul da olmayacaktır.

Şu halde, Sokrates'in savunmasını, men-subu olduğu Yunan toplumunun yapısı, tarihsellik ve buna dair öğeler çerçevesinde müstakil bir şekilde ele almayı uygun buldum.

Konuyu, kitabı çok takip eder tarzda incelemeyeceğim. Yapacağım çalışma, Sokrates'in nasıl bir savunma ortaya koyduğunu tespitte yarayacak belli bir takım doneleri öne çıkararak anlaşılmasını sağlamaya çabalamak olacaktır.

3. Savunma

Sokrates'i dava eden Meletus, Anytus ve Lycon adındaki üç Atinalı'dır. Bu üç kişinin de aslında, Sokrates'in dediklerini anlayabilecek kapasitede olmadıkları kitaptan anlaşılıyor. Sokrates'in yaptığı savunmada da zaman zaman ifade ettiği gibi bu kişiler, Sokrates'in kendilerine karşı bir tehlike olduğunu gerçekten idrak edebilen kimselerin öne ittiği kişilerdir. Yani işin perde arkası bulunmaktadır. Dolayısıyla dava aslında bu üç kişinin davası değildir.

Savunmaya Dair Tespitler

a- Öncelikle şu noktayı hep gözönünde tutmalıyız: Sokrates, sahip olduğu düşünceleri ve bunun sonucu olan amellerini kendinde var olduğunu kabul ettiği ilahi bir misyona dayandırmaktadır. Dolayısıyla kalkış noktasının, çokbilmişlik, kişisel hesaplar ve politik mülahazalar olmadığı açıktır. Bu da tabii ki

¹ EFLATUN, *Sokrates'in Savunması*, Editör: Ali URAL, Şule Yayınları, İstanbul, 1998.

söylediklerini ilginç kılıyor, insanları bir nevi dinlemeye mecbur ediyor.

Bu durum, aslında kitabın ve savunmanın çeşitli yerlerinden de kimi zaman daha açık anlaşılacağı gibi, Sokrates'in her türlü bataklıkta yüzen kavmini, peygamberlere özgü bir kalkış ile ortaya çıkararak eleştirip, uyarıp, dönüştürmeye çalıştığını gösteriyor bize. Bu bakımdan Sokrates'in kutsal kitaplarda adı açıkça geçmese de, özellikle bilgi ve hikmet öğrettiği hiçbir kimseden hiçbir surette para almıyor oluşu, bir nebi olabileceği tezinin güçlenmesine neden olabilmıştır.

b- Savunmada, iğneleyici bir tevazu görüyoruz. Tevazu cümlelerinde saklı bir ironi göze çarpıyor. Belki buna bir nevi metodik tevazu diyebiliriz. Bu anlamlı elbette. Hiç kimse sanık sandalyesindeyken antipatik olmak istemez. Bu açıdan Sokrates'in yaptığını bir kurnazlık olarak görebiliriz. Ama işe yaramadığı biliniyor.

c- Sokrates, savunmasında, toplumda sahte bilgi ve bilginlerin olduğunu söylüyor. Bu sahte bilginlerin, aslında hakikatten hiç nasibi olmayan kimseler olduğunu ifade ediyor. Onları kıyasıya eleştiriyor, yerin dibine vuruyor. Bu manada, "ben bilge değilim ama sizin bilge sandıklarınız ise hiç değil. O halde ben ne yapayım, söylüyorum işte" biçiminde biraz uzunca bir isimlendirme ile ifade etmeye çalıştığım bir yöntem kullanıyor. Dikkat edilirse, bu yöntem metodik tevazu ile paralellik de oluşturuyor.

d- Kendi zamanına kadar olagelmış ve bugün de halen geçerliliğini koruyan tarihsel bir tespitte bulunuyor Sokrates. "Halkın bilmediğine düşman oluşu yada alışılmadık dışında olana karşı reaksiyonculuk." Kendisini suçlayanların bu durumda olduklarını, anlamaya çalışmaktan ziyade düşmanlık ederek, bir surette tepki vermiş olmak mecburiyetlerini, bir şartlanma refleksi şeklinde ortaya koyduklarını söylüyor. Bunu yaparken ustaca bir ironi kullandığını gözliyoruz.

Muhataplardaki kafa yapısı bu olunca, gelmiş geçmiş tüm bilgiler için ortak bir kaderin ortaya çıktığını söylüyor:

"İnsanların onlara karşı çıkmaları, anlamalar bile karşı çıkmaları. Bu yüzden de tümü-

ne, aslında aynı cümlelerle karşı çıktığı. Ve onları sapmış kişiler olarak gördükleri."

e- Davacıları, sorular sorup cevap veremeye zorlayarak deşifre etmeye çalışıyor. Özellikle Meletus'a yapıyor bunu. Sonra onların cevaplarındaki çelişkileri ortaya seriyor. Örneğin Meletus'a, önce kendisi hakkında tanırtanımaz olduğunu iddia ettiriyor sonra zincirleme mantıksal çıkarsamalarla aslında tam bir tanrıtanımaz olmadığını, aslında bazı tanrılara inanıp bazılarına ise inanmadığını söyleyerek onun kendisi hakkındaki iddiasını değiştirip onu zor durumda bırakıyor.

f- Zaman zaman Meletus'a çok yükleniyor. Hakarete varan ifadeler dahi kullanıyor.

g- Kendisini asıl dava edenin Meletus değil, iftira ve kıskançlık olduğunu söylüyor. Sokrates'e duyulan öfkenin sebebi gerçekten de onun bilgeliğinin kıskanılmasıdır. Bu yüzden iftira yoluna başvurulmuştur. Sokrates, bu sebebin birçok masum insanı ölüme gönderdiğini bildiğini, kendisinin de bu kişilerden sadece biri olduğunu, fakat sonuncu olmaya-çağından emin olduğunu söylüyor.

h- Zaman zaman savunmasını saldırtıyor Sokrates. Örneğin, kendini gençlerin zihinlerini bulandırmakla suçlayanların gençlerin halleriyle aslında hiç ilgilenmediklerini, böyle bir dertlerinin bile bulunmadığını, her birinin kendi hesabınca yaşadığını ama kendisinin gerçek nedenlerle suçlanmadığı için suçlayanların, ihtiras ve kaprislerine gençleri alet ettiklerini söylüyor.

i- Bir insan için aslanan şeyin onun onuru olduğunu söylüyor. Ayıplanmak, öldürülmek ya da cezalandırılmak yahut başka herhangi bir korkunun bunun yerine geçemeyeceğini ifade ediyor. "Ölüm pahasına bile olsa insan onurunu korumalı" diyor. Burada anlatmak istediği şey kanımca, "benim düşüncelerim, inandıklarım ve amellerim onurumdur. Bunlara her ne pahasına olursa olsun sahip çıkıyorum. Sırf ölümden korktuğum için inandıklarımı şimdi inkar edemem, etmem. Bunu yapmaktansa ölümü yeğlerim"dir. Sokrates, kendisinin bir dava adamı olduğunu, davasından kendini ölüm tehdidinin bile döndüremeyeceğini ilan ediyor. Bu açık bir meydan okumadır. Savunmasının sonlarına doğru bu meydan okumalar daha belirginleşiyor. Sanı-

rim davanın seyrinden kararın lehine olmayacağı anlamıştı.

j- Savunmadaki bir başka meydan okuyuş örneği de şöyle: (jüriye seslenerek) “siz beni bir daha felsefe ile uğraşmamak, insanlara hakikatleri anlatmamak şartıyla bıraksanız dahi ben daha çok Tanrı'ya itaat ettiğim için bu şartı kabul etmeyeceğim. Yani rüşvet bana işlemez. Yaşadığım müddetçe bu ilahi vazifeyi eda edeceğim.” Sanık sandalyesinde ölüm cezası tehdidi ile yargılanan Sokrates'in muhtemel pazarlıkları önleyerek inandıklarına ne denli bağlı olduğunu görüyoruz. Tavizi reddeden tavrı, nebilerin örneklerini hatırlatan bir niteliğe sahip.

k- Asıl kötülüğün kendinin öldürülmesi ya da cezalandırılması değil masum bir insanın cezalandırılması olduğunu söylüyor. Yani savunma yapıp masum olduğunu ispat etmeye çalışmasındaki saikin kendini yani nefsini kurtarmak olmadığını, kendisinin bir suç işlemediği için masum olduğunu bu nedenle ceza verilirse masum bir insanın cezalandırılmış olacağını burada önemli olanın da bu olduğunu söylüyor. Yani derdinin kendisi değil bir olgu olarak adaletin gerçekleşmesi olduğunu söylüyor. Bu haliyle mahkeme salonunda bulunanlara vermeye çalıştığı mesaj şu kanaatimce; “Sokrates'i cezalandırmanız ondan ziyade adalete zarar verir. Çünkü masum bir insanı cezalandırmak adalete aykırıdır. Sokrates de masumdur. O halde Sokrates cezalandırılmamalıdır. Cezalandırılırsa adalete zarar gelir, bu da aslında herkese zarar vermek demektir.”

l- “Tanrı'nın Atina'lılara gönderdiği bir hediyeyim” diyor. Sanki nübüvvetin ilanı gibi. “Alternatifimi de zor bulursunuz, yani benim öldürülmem en çok da kendinize yapacağınız bir kötülük olacaktır.” şeklinde bir beyanda bulunuyor.

m- Tanrı tarafından gönderilişinin delili olarak fakirliğini gösteriyor. “Sıradan biri olsaydım ailemle, işimle, parayla uğraşırdım, zengin olurum ama ben böyle yapmayıp insanları iyiliğe ve erdeme çağırarak yaşadım. Bu yüzden ben de ailem de fakiriz. Kendi nefsi için çalışan biri olsaydım fakir mi olurum?” diyerek delili açıklıyor. Arkasından hodri meydan diyor ve; “İşte size ispat. Varsa

içinizde yürekli biri bıraksın ailesini, işini de benim yaptığım gibi yapsın bakalım.”

n- “Beni kötü iş yapmaktan alıkoyan gizli bir ses var. Bu çocukluğumda başladı.” diyor. Bu da bir çok kimse tarafından nübüvvet alameti olarak görülebilmektedir. Öyle değilse bu durumda büyük kurnazlık bu. Birçok soruyu bu şekilde savuşturmak mümkün. Çünkü ispatı da karşı ispatı da mümkün olmayan bir şey.

o- Savunmanın bazı yerlerinde hiç kimseye haksızlık yapmayan biri olduğuna dair geçmişinden hatırlatmalar yapıyor.

p- “Ben insanlara bazı şeyler öğretim ama o insan bir yanlış yaparsa ben ona kefil olamam, sorumlu tutulamam. Çünkü benim söylediklerim açık şeyler. Gizli bir işim olmadı gibi bazılarına ayrıca başka birtakım bilgiler öğretmiş değilim.” diyor. Onun öğrencilerinden bazılarının yapmış oldukları işlerden dolayı kendisini de suçlamak azminde olan hasımlarına bu şekilde karşı çıkıyor.

r- “Başkalarının yaptığı gibi yapıp çocuklarımı mahkemeye getirip beraat edilmem için yalvartmadım. Bu bana yakışmaz. Çünkü bu alçalmak olur şerefsizlik olur” diyor. Devam ediyor “benim bunu yapmam devletimizi küçük düşürmek olur. Ben böyle yapmayarak devletin şerefini koruyorum” şeklinde ilginç bir tez ortaya atıyor. Belki de jüriyi etkileyebilmek içindir.

s- “Sizi söyleyiş güzelliğimle, ikna kabiliyetimle etkileyerek beraatimi kazanmak istemiyorum. Bu doğru olmaz. Masum olduğuma gerçekten inanıyorsanız ancak öyle beraat ettirin. Adil olun. Başka etkenlerle vicdanınızı yanıltmayın” diyor.

t- “Ben, beni dinsizlikle suçlayanlardan bile daha dindarım. Hakkımdaki kararı jüriye bırakıyorum” diyerek savunmayı bitiriyor. Hakkındaki karar ne olursa olsun kabulü olduğunu söylüyor. İfade tonundan lehe karar çıkacağından ümitli olduğunu anlıyoruz.

Davanın Sonuçlanma Süreci ve Hücrede İnfazı Beklerken

O zamanın Atina kanunlarına göre davacı eğer jüri oylarının 5'te 1'ini alamazsa 1000

drahme para cezasına çarptırılıyordu. Ayrıca davacı bir ceza türü isteyebildiği gibi sanık da alternatif bir ceza önerebiliyordu. Sokrates'in önerdiği ceza dostlarının ısrarıyla 30 mina para cezasıydı. Ancak jüri bunu kabul etmeyip ölüm cezasına karar verdi.

Sokrates, verilen ölüm cezasının açıklanmasından sonra hücrelerinde infazı beklerken konuştuğu dostlarına jüriye olan kızılgınlığını ifade ediyor. Doğal olarak, ölüm, o kadar istenmeyen bir şey ki Sokrates gibi kamil ve yaşlı bir insana bile hoş gelmiyor. Bu duyguyla jüriye sitem ettiğini görüyoruz.

Ancak yine de onurlu bir tavır, bir karşı ko-yuş var. Jürinin beklediği alçalmayı, yüzsüzlü-ğü, sızlanmayı, yalvarmayı yapmadığı için pişman olmadığını, hem zaten bunlarla be-rraat etmektense ölümü tercih edeceğini söy-lüyor.

Jürinin beklediği şeyin, Sokrates'i ölüm korkusu ile karşılarında küçülmüş halde görüp bundan haz almak olduğunu anlıyoruz. Böyle bir beklentinin sebebi ne olabilir? Daha önce de değindiğimiz gibi jürideki insanlar Sokra-tes'i bilgeliğinden dolayı kıskanıyorlardı. Da-hası Sokrates, onların yapamadığını yapıyor-du. Onurlu yaşıyordu, haksızlığa göz yummu-yordu, hiç kimseden yardım dilemiyordu. Kendilerinin ulaşamadığı bu yüksek fazilet derecesini Sokrates'te görmeye tahammül edemiyorlar, ondan kurtularak bu ezikliğe son vermek istiyorlardı. Bu davranış tüm insanlık tarihince görülen tipik bir insan refleksidir. Sokrates aslında buna kurban edilmiştir. Yok-sa onun, iddia ettikleri suçları işlemediğini kendileri de çok iyi bilmekteydiler.

Üstün ahlak ve hikmet örneği karşısında insanoğlunun geliştireceği iki refleks var. Bi-rincisi ve doğru olan, ona yakınlaşıp onu ör-nek almak, ikincisi ve yanlış olan da onu kıs-kanıp, çekememek ve ondan kurtulmaya çalışmak. Atinalılar ikincisini seçtiler. Zalim oldular, yanışta ısrar ederek kaybedenlerin arasına girdiler.

Sokrates; "BENİM GİBİLER NE SAVAŞTA NE DE HUKUKTA ÖLÜMDEN KURTULMAK İÇİN HER YOLU DENEMEMELİDİR." diyor, öyle de yapıyordu. İşte Atina'lıları çıldırtan şey de buydu.

3. Sonuç

Sokrates gerçek bir bilgeydi. Fiziki ve dü-şünsel yaşam serüveninde oportünizm yada popülizmi kabul etmedi. Onu ancak anlayan-lar sevebildi. Ne yazık ki, insanların çoğu onu anlamaktan uzaktı. Dolayısıyla düşmanı dos-tundan daha fazla oldu. Ona olan düşmanlık öyle kör bir noktaya vardı ki, ölümü bile bu sebepten oldu. Ama öbür yandan, onun gibi birinin şanına yakışan bir son ile beşeri alem-den ayrıldı.

Anlatılanlara göre, Sokrates, hayatının hiç-bir döneminde ilimden, hikmetten uzak dur-madı. Savunması da bunun şahididir. Sadece deliller ya da karşı delillerle veyahut ona bir-kaç şey daha ekleyerek teknik bir savunma yapmayı seçmedi. Ağlanmadı, sızlanmadı, yalvarmadı. Az ceza verirler ümidiyle ne jüriye ne de mahkemeye yaltaklanmadı. Pişman olmadı, pişmanım demedi. Cezadan korkup kendini inkar etmedi. Sorunu kendinde ara-madı. Çünkü sorun kendi değildi. Başkalarıydı. Başkalarının bilgisiz, hikmetsiz, değersiz yaşam biçimleriydi. İşte meselenin özü buy-du. Buradan başladı taarruza Sokrates. Ken-disini mahkum etmek isteyenleri o sorguladı. Utanç verici gerçeklerini yüzlerine vurdu, saldırdı kokuşmuşluklarına ve o mahkum etti kendisini yargılayanları.

Savunması, kendisini özetleyen bir nitelik-teydi. Düşündüklerini, inandıklarını bir özet halinde tekrar sunmuş, savunmasını böyle yapmıştı.

Savunma, sıradan bir ceza savunması de-ğil mükemmel bir manifestodur. Her nevi kokuşmuşluğa bir başkaldırıdır. Her türlü ya-lanı reddedmiştir. Hakikat tarafında inadına bir duruştur. Bu bakımdan tarihe mal olmuş, içinde sayısız ibretler olan bir savunmadır.